

Т.Б. Кублікова, канд. екон. наук, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи,
Одеський державний економічний університет

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІННОВАЦІЙ НА СВІТОВІ ПРОЦЕСИ У СФЕРІ ФІНАНСІВ

Анотація. Аналіз проблем взаємозв'язку розвитку міжнародної економічної інтеграції, посилення інноваційного розвитку та їх взаємний вплив на світову економіку.

Аннотация. Анализ проблем взаимосвязи развития международной экономической интеграции, усиления инновационного развития и их взаимное влияние на мировую экономику.

Summary. Analyzing the problems' depends of international economic integration development, strengthening the innovation enhancement and their coherent influence on the world economy.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобалізація, інновація, інтеграція, фондовий ринок, фінансові інститути.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: глобализация, инновация, интеграция, фондовый рынок, финансовые институты.

KEYWORDS: globalization, an innovation, integration, stock market, financial institutions.

Постановка проблем у загальному вигляді. У кінці минулого століття і аж до кінця 2007 р. у світовій економіці спостерігався інтенсивний підйом. Значною мірою падіння темпів зростання було викликано системною фінансовою кризою, що спочатку розвернулася в США, а незабаром перекинулася на весь світ. Висока динаміка підйому до кризи посилила гостроту сприйняття падіння виробництва. Основним інтересом є виявлення загальних чинників, які з одного боку викликають зростання світової економіки, а з іншого — призводять до різкого падіння виробництва. У їх основі є одночасна дія двох фундаментальних чинників: глобалізація і прискорення інноваційного розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Сучасні тенденції інноваційних процесів у контексті міжнародної економічної інтеграції досліджуються в роботах вітчизняних учених — В. Будкіна, І. Бураковського, А. Гальчинського, В. Геєця, М. Дудченка, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, Ю. Пахомова, А. Рум'янцева, С. Савчука та ін.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Проблеми взаємозв'язку розвитку міжнародної економічної інтеграції, посилення інноваційного розвитку та їх взаємний вплив на світову економіку дотепер залишаються недостатньо дослідженими.

Мета статті. Визначити чинники, які призвели до фінансових потрясінь останнім часом і виявили кризу в діяльності основних міжнародних економічних і фінансових організацій.

Виклад основного матеріалу. Інтенсивне економічне зростання, що передувало кризі, спиралося на підвищення ефективності виробництва, в основі якого було прискорення інноваційного розвитку. На рубежі ХХІ ст. наукоємні виробництва давали 85 % приросту світового ВВП. З 2000 р. зросло значення нематеріальних чинників виробництва і створення вартості. Завдяки поєднанню глобалізації та інноваційного розвитку, тобто швидкому поширенню досягнень науково-технічного прогресу на більшість держав, бенефіціаріями цього процесу стали і країни, що розвиваються.

У результаті за минулі десять років у світовому господарстві відбулося значне зміцнення позицій країн, що розвиваються. З 2000 р. до 2007 р. їх частка у світовому ВВП підвищилася з 31,4 % до 37,2 % [1]. Основний внесок у високу світову економічну динаміку зробили країни БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай). За 2000—2008 роки ВВП Китаю зріс удвічі, а Індії — більш ніж на 70 %.

Сильний імпульс зростанню в країнах, що швидко розвиваються, змінив сам характер розвитку — зростання інноваційної складової. Великі транснаціональні корпорації вже не задовольнялися переміщенням у ці країни промислового виробництва. Вони почали переводити в них свої науково-дослідні центри і лабораторії. Основними реципієнтами стали Китай та Індія. За окремими інформаційно-комунікаційними технологіями вони перейшли з розряду «наздоганяючого» розвитку до «лідуючого».

Важливою особливістю першого десятиріччя ХХІ ст. є більш активна роль країн, що розвиваються, на світових фінансових ринках. Центр тяжіння світових фінансів почав переміщатися з «глобального Заходу» на «глобальний Схід». Сюди все активніше приходили компанії і банки країн, що швидко розвиваються, і країн з перехідною економікою. Країни з перехідною економікою з 2000 р. стали найдинамічнішим регіоном світу. Формування ринкової економіки та інтеграція цих країн у світовий економічний простір сприяли прискоренню їх економічного розвитку. З

2000 р. до 2007 р. їх питома вага у світовому ВВП підвищилася з 6,3 % до 7,3 %. Незважаючи на підйом, який мав місце після такого глибокого спаду, і дотепер середній рівень ВВП на душу населення в цих країнах нижчий за рівень 1980 року.

Однією з найважливіших особливостей розвитку світового господарства останнім часом стало значне розширення фінансово-кредитної сфери, бурхливий розвиток фондового ринку. Ринок цінних паперів створив власну, штучну реальність. Відбувалося розростання та ускладнення грошово-кредитної надбудови. Вона все більше відривалася від реальної економіки. Фінансові операції все більше відособлялися і від товарного виробництва, і від торгівлі і розвивалися автономно, за власною динамікою і правилами. Посилилася роль віртуальних чинників у формуванні найважливіших господарських пропорцій.

По суті, цей час став періодом домінування фінансового сектора в загальнооекономічній діяльності. Цей процес є способом накопичення, у якому прибуток все більше створюється не за допомогою торгівлі чи виробництва товарів, а через фінансові канали.

Швидкий розвиток фінансових ринків визначив розквіт фінансових інститутів. Банки, перш за все інвестиційні, перетворилися у провідних економічних гравців, вплив яких помітно перевищував їх формальну роль як посередників на ринках капіталу. З 2000 р. відбувся бум в індустрії хеджевих фондів, операції яких характеризуються високим ступенем ризику та агресивністю. Збільшився вплив фондів приватних інвестицій, які вкладають капітал в інші фірми, реструктурують їх і таким чином підвищують вартість їх активів, а потім продають ці фірми з прибутком.

Фондовий ринок став домінувати як ринок корпоративного контролю у визначенні стратегій компаній, а коливання фондового ринку почали визначати бізнес-цикли. Ті країни, які забезпечили швидке дерегулювання своїх фінансових ринків, виграли найбільше.

Іншим важливим чинником підйому світової економіки стала глобалізація. Сутність економічної оцінки глобалізації полягає у:

- різкому зростанні ролі інтернаціонального компонента у всіх чинниках, ланках і механізмах процесу суспільного відтворення на національних рівнях. У цьому процесі спостерігається превалювання зовнішніх тенденцій розвитку над внутрішніми в значній кількості держав [2];

- випереджувальному розвитку міжнародної економіки в цілому порівняно з внутрішнім національним виробництвом;

— інтенсивному зміцненні міжнародних економічних взаємозв'язків і взаємозалежностей різних країн та регіонів світу, господарюючих суб'єктів різного рівня.

Сучасний, якісно новий етап глобалізації характеризується найтіснішим переплетенням з процесами інноваційного розвитку. В більшості країн у проведенні НІОКР зростає участь іноземних фірм. Транснаціональні корпорації створюють нові науково-дослідні центри за межами своїх країн. Стійкою тенденцією стало вирівнювання показників наукоємності розвинених країн і низки країн, що розвиваються.

Важливо зазначити, що такі послуги, як маркетинг, інжиніринг, консалтинг, фінансові послуги, які раніше мали в основному національну прив'язку, більш активно стали виходити на міжнародний ринок. Наразі вони складають близько однієї п'ятої всього світового експорту товарів і послуг. Причому це ті комерційні послуги, які перетнули межу у відкритій формі. Значний їх обсяг мігрує між країнами в процесі зарубіжного інвестування капіталу. Останніми роками швидко розвивалася така форма міжнародних економічних зв'язків, як офшорний аутсорсинг послуг, тобто передача компаніями виконання окремих функцій іноземним комерційним організаціям.

Особливим проявом глобалізації стало формування загальносвітового інвестиційного простору на основі великомасштабного переливу капіталу. Розміри транскордонного перетікання капіталів за останні десять років збільшувалися втричі швидше за ВВП та удвічі швидше за оборот міжнародної торгівлі. 2007 року прямі приватні іноземні капіталовкладення (ПІІ) досягли 1,8 трлн доларів США. Посилилася залежність економіки розвинених країн і ринків, що розвиваються, від напрямів і розмірів міжнародного руху капіталу. Якщо в 1990 р. міжнародні потоки капіталу формували більше 4 % світового накопичення, то в 2007 р. ця величина наблизилася до 15 %. Залучення іноземного капіталу стає важливим чинником розвитку національних господарств. При цьому ПІІ не просто виступають як джерело фінансових коштів, але й означають передачу нових технологій, упровадження в дочірніх фірмах сучасних методів управління і збуту [3]. Максимального рівня за всю історію спостережень досягла така форма ПІІ, як транскордонне злиття і поглинання.

У нинішньому десятиріччі стрімко розвивалася глобалізація у сфері фінансів. Більшість сегментів фінансового ринку демонструвала випереджальну динаміку порівняно з темпами зростання всієї світової економіки. Основні показники, що характеризу-

ють обсяги цього ринку, перевищували величину світового валового продукту. Зростала роль фінансування підприємств за допомогою випуску цінних паперів. До кінця 2007 р. загальна капіталізація фондових ринків усіх країн світу склала 65,1 трлн дол. США, а вартість випущених в усьому світі облігацій — 78,8 трлн дол. США [4].

Зростали масштаби ринку позикових капіталів. 2007 року активи комерційних банків досягли 84,8 трлн дол. Стрімко розвивався більш вільний від банківського контролю ринок міжнародних облігацій та інших боргових зобов'язань. З 1990 р. до 2007 р. він збільшився з 1,5 трлн дол. США до 79,8 трлн дол. США.

Новацією світової економіки стали також суверенні інвестиційні фонди. Вони є організаціями, які оперують на міжнародних ринках капіталу бюджетними засобами низки країн, що розвиваються, і контролюються урядами цих країн. 2007 року у світі налічувалося 47 таких фондів, а їх сумарні активи оцінювалися майже в 3,9 трлн дол. США. З них близько 2/3 належало фондам країн-експортерів нафти, а решта — фондам держав, що мають стійкий надлишок платіжного балансу за рахунок експорту продукції оброблювальної промисловості, а також первинної сировини.

Ключем до розуміння причин фінансової та економічної кризи стала втеча від реальних активів у фінансові активи і впровадження новацій для диверсифікації останніх. У результаті світове господарство виявилось перенасиченим ризикованими активами та операціями. Наслідком глибоких змін у механізмі та інструментарії світового фондового ринку виявилася надмірна складність сучасних фінансових систем, яка виражається у:

- відмові держави в більшості країн світу від прямого втручання у фінансову діяльність інститутів ринку;
- розвитку процесу сек'юритизації фінансового сектора, тобто витісненні традиційного банківського кредитування операціями з цінними паперами;
- використанні масштабних фінансових інновацій, тобто виникненні нових фінансових продуктів і вдосконаленні технологій торгівлі фінансовими інструментами;
- усуненні різних обмежень, які перешкоджають руху капіталів між країнами;
- налагоджуванні кооперації між фінансовими інститутами різних країн аж до їх повного злиття.

На розгортання кризи вплинув розвиток найдинамічнішого і не контрольованого фінансовими регуляторами сегмента цього

ринку — похідних фінансових інструментів (деривативів). Загальний обсяг накопичених зобов'язань по цих операціях у грудні 2007 р. склав 596 трлн дол. США, що майже в 11 разів перевищило обсяг світового ВВП. Зазначимо, що основною економічною функцією деривативів є хеджування, тобто страхування від цінкових ризиків. Тим часом структура цих інструментів виявилася такою складною і непрозорою, що оцінити реальну вартість портфелів фінансових компаній стало практично неможливим. Фінансове регулювання не було оснащено інструментами для подолання концентрації ризиків і спотворених стимулів, що ховалися за бумом фінансових інновацій. Складні фінансові інструменти були каналом розповсюдження дії ризикованих інвестицій на інші країни та регіони.

Ситуацію погіршував також швидкий розвиток таких непрозорих структур, як хеджеві фонди (2007 р. активи під їх управлінням склали близько 10,1 трлн дол. США) і фонди прямих інвестицій. Вони, як і нові фінансові інструменти, знаходяться за межами традиційного регулювання.

Найсильнішого удару криза завдала по фінансовій системі. 2008 року глобальні фінансові активи знецінилися більш ніж на 50 трлн дол. США. Фондові ринки втратили близько 40 % ринкової вартості компаній, що котирувалися на них. Падіння ринків у розвинених країнах склало близько 30—35 %, у тих, що розвиваються — до 60—70 %. До кінця 2010 р. загальний обсяг втрат у світовій фінансовій системі може досягти 4,1 трлн дол., що еквівалентне приблизно 6 % глобального ВВП [5].

Виникнення і поглиблення фінансової кризи стали віддзеркаленням змінної структури світового господарства. В основі цього явища було наростання дисбалансів у двох групах країн між виробництвом і споживанням, заощадженнями та інвестиціями.

У групі розвинених країн, за винятком Німеччини та Японії, споживання перевищувало виробництво, імпорту товарів був більший за експорт, спостерігалися дефіцити платіжних балансів по поточних операціях і недостатньої кількості заощаджень. Економіка накопичення в цьому випадку поступилася місцем економіці споживання, яка фінансувалася за рахунок нарощування боргу та експлуатації багатства, втіленого в нерухомості. І навпаки, господарство країн, що розвиваються, у цілому характеризувалося перевищенням виробництва над споживанням, експорту — над імпортом. Унаслідок слабкого розвитку національних фінансових ринків у цих країнах утворився величезний «надлишок» (профіцит) заощаджень. 2008 року він перевищував 2 трлн дол. США [5].

У результаті такого процесу розвинені держави в цілому перетворилися на імпортерів капіталу, а ті, що розвиваються, — у їх експортерів. Фінансовий потік заощаджень з країн, що розвиваються, складав в останнє десятиріччя приблизно 1 % від норми накопичення розвинених країн, компенсуючи недостатню кількість їх власних заощаджень. Розміщуючи свої тимчасово вільні резерви на світовому ринку, група країн з позитивним сальдо платіжного балансу перетворилася на основних світових кредиторів. Таким чином, високий рівень споживання в багатьох розвинених країнах забезпечувався за рахунок кредитування їх державами, що розвиваються.

Основний внесок у перекоси структури світової економіки внесли США, які до початку XXI в. перетворилися на найбільший світовий центр залучення іноземного капіталу. На частку США доводиться до 20 % усього світового виробництва, проте частка споживання в цей же час складала близько 35 %. З 2005 р. норма заощаджень у цій країні була негативною. 2008 року дефіцит платіжного балансу по поточних операціях у США досягав 4,5 % ВВП. З 2000 р. до 2008 р. приток засобів, що надійшли в США з-за кордону, перевищив 5,7 трлн дол. США, що склало понад 40 % ВВП США в цінах 2007 року. Економіка США вимагала все більше ресурсів для рефінансування своїх боргів за рахунок зростання засобів зовнішніх кредиторів.

Слід зазначити, що глобальна економічна система, яка була заснована на масованому імпорті США дешевих заощаджень і товарів з країн, що розвиваються, перш за все з Китаю і країн Перської затоки, влаштовувала обидві сторони. Отримуючи від США інвестиції та технології, а також попит на свою продукцію, ці країни мали нагоду занижувати обмінний курс, нарощувати експорт і заощадження за рахунок придушення внутрішнього споживання. Більшість кредиторів і сьогодні вважають за краще зберігати свої засоби в американських державних цінних паперах, а не в яких-небудь інших інструментах.

В основі збою ринкового механізму, який призвів до поточної кризи, був надмірний оптимізм, який був породжений тривалим періодом високих темпів зростання і низьких реальних відсоткових ставок. У результаті активізувався процес формування ринкових пазирів — завищеної оцінки різних видів активів. В окремі періоди такі пазирі формувалися на ринках нерухомості, акцій і сировинних товарів. Фінансове регулювання не було оснащено інструментами для подолання ризиків і спотворених стимулів, що ховалися за бумом фінансових інновацій.

Слід також відзначити, що за останні півтора десятиріччя серйозну трансформацію зазнала цільова функція бізнесу. Ключовим орієнтиром розвитку корпорацій стало зростання капіталізації. Саме цей показник понад усе цікавив акціонерів, і саме за ним оцінюється в наші дні ефективність менеджменту. Тим часом прагнення до максимальної капіталізації вступає в суперечність з реальною основою соціально-економічного прогресу — підвищенням продуктивності праці.

Фінансові потрясіння останнім часом виявили кризу в діяльності основних міжнародних економічних, торгових і фінансових організацій. Розвиток інституційної системи світового господарства не встигав за його глобалізацією. В наявності фіаско всіх органів нагляду, аналізу і контролю фінансових ринків. Суть проблеми полягає в низькій якості регулювання і нездатності інститутів як регуляторів адекватно оцінювати сукупність ризиків у фінансових установах і корпораціях.

Висновки. Нинішня криза розчищає шлях для переходу до нового економічного устрою, формування нових моделей соціально-економічного розвитку. Їх найважливішою межею стане посилення впливу держави в економіці.

Інша зміна повинна торкнутися галузевої структури господарства. Імовірно, відбудеться зсув балансу на користь реального сектора і реіндустріалізації за рахунок галузей обігу і послуг, у першу чергу фінансових. Сама фінансова система повинна стати більш прозорою і більш орієнтованою на запобігання ризиків. Фінансово-економічне перевлаштування світу буде супроводжуватися посиленням інноваційного і технологічного потенціалу. Його фундаментальною основою стає регульований ринок. Важливу роль в оздоровленні світової економіки повинні зіграти інновації і глобалізація, які є безповоротними.

Література

1. UNCTAD Handbook Statistics 2008. — United Nations. New York and Geneva, 2008. — P. 408, 430.
2. *Іванов І. Д.* Внешнеэкономический комплекс России: взгляд изнутри. — М., 2009. — С. 4.
3. UNCTAD World Investment Report 2008. Transnational Corporations and Infrastructure Challenge. — United Nations. New York and Geneva, 2008. — P. 10.
4. *Рубцов Б. Б.* Финансовый рынок Франции // Портфельный инвестор. 2009. — № 3—4.

5. International Monetary Fund. Global Economic Outlook Update, January 28, 2009. — Economist, 31. 01. 2009.

6. Глущенко В.В. Финансовые риски в условиях глобализации // Финансы и кредит. — 2009. — № 19. — С. 19—25.

7. Мамотенко Д.Ю. Глобалізація міжнародних фінансових ринків // Гуманітарний вісник ЗДІА. — 2009. — Вип. 39. — С. 229—237.

8. Суэтин А.А. Финансовые рынки в мировой экономике. — М.: Экономистъ, 2008. — 587 с.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2010.

УДК 331.53

Л.М. Лавриненко, канд. екон. наук.,
Державна установа «Інститут економіки
та прогнозування НАН України»

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПОТРЕБИ РИНКУ ПРАЦІ У МОЛОДИХ ФАХІВЦЯХ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Анотация. Проаналізовано специфіку проблеми збалансування попиту і пропозиції у кваліфікованій робочій силі, відповідність ринку освітніх послуг ринку праці. У статті розглянуто заходи удосконалення механізму визначення щорічної потреби ринку праці у фахівцях з вищою освітою та кваліфікованих робітниках.

Аннотация. Проанализирована специфика проблемы сбалансирования спроса и предложения в квалифицированной рабочей силе, соответствие рынка образовательных услуг рынку труда. В статье рассматриваются меры совершенствования механизма определения ежегодной потребности рынка труда в специалистах с высшим образованием и квалифицированных рабочих.

Annotation. Analyzed the specifics of the problem of balancing supply and demand for skilled labor, compliance with the education market labor market. The article considers measures to improve the mechanism determining the annual needs of the labor market for specialists with higher education and skilled workers.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Ринок освітніх послуг, освіта, професійна підготовка, ринок праці, робоча сила, кваліфікована робоча сила

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Рынок образовательных услуг, образование, профессиональная подготовка, рынок труда, рабочая сила, квалифицированная рабочая сила.

KEYWORDS. Market of educational services, education, training, labor market, labor, skilled labor force.